

А. В. КУЛАБУХОВА,
здобувач Науково-дослідного інституту
державного будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України

КАТАЛОГ ПРАВ ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджено перелік та здійснено класифікацію прав, що впливають з інституту громадянства Європейського Союзу, з урахуванням положень установчих договорів, актів інституцій ЄС та прецедентної практики Суду ЄС. Здійснено загальну характеристику окремих прав громадян ЄС. На підставі проведеного дослідження надано висновки щодо особливостей правової природи громадянства ЄС на сучасному етапі.

Ключові слова: громадянство Європейського Союзу, громадянство, Європейський Союз, права людини в Європейському Союзі, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Серед основних засад зовнішньої політики нашої держави є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі (абз. 13 ч. 2 ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р.). Логічним наслідком поглиблення відносин з Європейським Союзом стало укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 р., що є правовою основою законодавчих перетворень з метою імплементації її положень у правову систему України і проведення масштабних конституційних реформ з метою забезпечення належного рівня відповідності критеріям членства в ЄС [1]. На сьогодні європейська інтеграція є значно більшим, аніж зовнішньополітичний, пріоритетом. Вона є дороговказом реформ і системоутворювальним чинником розвитку держави у дусі поваги до прав людини, зокрема, людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права, що є спільним конституційним надбанням родини європейських країн.

Реалізація заходів із забезпечення європейської інтеграції потребує ретельного наукового вивчення усіх правових аспектів, пов'язаних із функціонуванням Європейського Союзу та правовим становищем фізичних та юридичних осіб, що перебувають під його юрисдикцією. З огляду на перспективу вступу України до ЄС очевидно є перспектива зміни правового статусу громадян України та наділення їх додатковими правами, що впливають з інституту громадянства Європейського Союзу як унікального політико-правового феномену.

Мета даної роботи – дослідження каталогу прав громадян Європейського Союзу. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити взаємопов'язані завдання: 1) визначити перелік та здійснити класифікацію прав громадян Європейського Союзу; 2) провести загальний огляд прав, що впливають з громадянства ЄС; 3) на підставі виконання вищевказаних завдань подати висновки та узагальнення щодо особливостей правової природи громадянства ЄС на сучасному етапі.

Об'єктом даного дослідження є сукупність правовідносин у сфері правового регулювання інституту громадянства Європейського Союзу. Предметом дослідження є каталог прав громадян Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні у вітчизняній доктрині теорії держави і права відсутні праці, присвячені комплексному вивченню інституту громадянства ЄС та каталогу прав громадян Європейського Союзу. Загалом же варто вказати, що науковці акцентують увагу переважно на вивченні окремих аспектів природи громадянства ЄС та конкретних правах його громадян. При цьому важливий внесок у розробку теоретичних засад вказаної проблематики здійснили українські учені, зокрема, Н. І. Андрусевич, О. В. Журавка, В. І. Муравйов, О. М. Поліванова, О. В. Святун, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк, С. А. Янковський. У зарубіжній доктрині варто відзначити Ю. А. Атанізову, Т. А. Васильєву, Е. Вейнера, П. Грейга та Г. де Бурку, А. А. Керопяна, С. Ю. Кашкіна, Ю. А. Лепешкова, І. А. Смірнова.

Виклад основного матеріалу. Ідея запровадження загальноєвропейського громадянства висловлювалася ще в середині ХХ ст. Зокрема, британський

соціолог Т. Х. Маршалл одним із перших у 1949 р. обґрунтував необхідність його запровадження, оскільки громадянство – це «найкращий статус для повного об'єднання народів у співтовариство». Як зазначає І. В. Яковюк, схожих поглядів дотримувався Д. Хельд, який розглядав громадянство як «окрему концепцію універсального поєднання інтересів народу і суспільства з індивідуальними аспектами їх політичного життя» [2, с. 315].

Однак у проектах інтеграції західноєвропейських країн, реалізованих шляхом заснування Європейського співтовариства вугілля і сталі 1951 р. та Європейського Співтовариства з атомної енергії і Євратому 1957 р., вказаний інститут не отримав закріплення, оскільки вважалося, що інтеграція буде обмежуватися виключно економічною сферою. Засновниками Європейських Співтовариств інститут громадянства, як і сфера захисту прав людини загалом, розглядався як повністю невластивий для їх правового порядку, оскільки вважалося, що процес економічної інтеграції, що стосується безпосередньо держав, не може призвести до порушення прав людини. Це було обумовлено й тим, що у межах існуючої на той час Ради Європи було запроваджено Європейський суд з прав людини, що став головною інституцією по захисту прав людини на європейському регіональному рівні. Лише згодом у зв'язку із застосуванням положень установчих договорів виявилось, що реалізація норм права Співтовариств може суттєво зачіпати права людини, а посилення процесу інтеграції європейських держав неможливе без практичного втілення ідеї єдності народів та їх безпосереднього зв'язку з вказаними наддержавними утвореннями. Тож успіхи у поглибленні процесів економічної, а згодом і політичної інтеграції вплинули на формування інституту громадянства Європейського Союзу.

Першим нормативним актом, що офіційно запровадив громадянство ЄС, є Договір про Європейський Союз у редакції Маастрихтського договору від 07.02.1992 р. Цей унікальний для міжнародної практики інститут був уведений із метою «посилити захист прав та інтересів громадян держав-членів» (ст. В), служити символом європейської єдності, а також посилити зв'язок між Європейським Союзом та громадянами держав-членів, надавши йому більшої легітимності.

На сьогодні зміст інституту громадянства, а також каталог прав громадян ЄС визначений в Договорі про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957 р. (далі – ДФЄС), Договорі про Європейський Союз від 07.02.1992 р. (далі – ДЄС), Хартії Європейського Союзу про основоположні права від 07.12.2000 р. (далі – Хартії), на виконання яких прийнято низку нормативних актів, що уточнюють і де-

талізують їх положення [3]. Зокрема, йдеться про Регламент Ради ЄС та Парламенту про громадянську ініціативу від 16.02.2011 р. № 211/2011; Директиву Ради ЄС 93/109/ЕС, що визначає принципи права участі в процедурі виборів Європейського парламенту для громадян Союзу, які мешкають в державі-члені, що не є державою їх національного громадянства, від 06.12.1993 р.; Директиву Ради ЄС 94/80/ЕС, що визначає принципи права участі в муніципальних виборах громадян Союзу, які мешкають в державі-члені, що не є державою їх національного громадянства, від 19.12.1994 р.; Директиву Ради 215/637 про заходи з координації та співробітництва в наданні консульського захисту громадянам Союзу, держави-члени яких не представлені у третій країні, від 20.04.2015 р.; Директиву 2004/38/ЕС Європейського парламенту та Ради про право громадян Союзу і членів їхніх родин вільно пересуватися та проживати в межах територій держав-членів від 29.04.2004 р. тощо.

Крім того, важливе значення має практика Суду Співтовариств/ЄС, в якій розтлумачується зміст багатьох правових приписів, що є основою правової природи союзного громадянства: рішення у справі C-396/90 *Micheletti* від 07.07.1992 р.; C-184/99 *Grzelczyk* від 20.09.2001 р.; C-200/02 *Chen* від 19.10.2004 р.; C-145/04 *Spain v. United Kingdom* від 12.09.2006 р.; C-300/04 *M. G. Eman and O. B. Sevinger* від 12.09.2006 р.; C-34/09 *Gerardo Ruiz Zambrano* від 08.03.2011 тощо. Так, у рішенні у справі C-184/99 *Grzelczyk* від 20.09.2001 р. Суд наголосив, що громадянство ЄС є основоположним статусом особи в Європейському Союзі (п. 31).

За своєю правовою природою громадянство ЄС є додатковим до національного громадянства держави-члена ЄС. У ст. 20 ДФЄС особливо підкреслюється, що воно не замінює національне громадянство. Зміст громадянства ЄС становлять певні права, які надають додаткові можливості особам, що мають громадянство однієї з держав-членів. Примірний перелік таких прав визначений у ст. 20 ДФЄС. Зокрема, йдеться про право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів; право обирати та бути обраними на виборах до Європейського парламенту та на місцевих виборах в своїй державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави; право користуватися на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянами якої вони є, захистом дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави; право на звернення до Європейського парламенту, Європейського омбудсмена та установ і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Догово-

ру та отримання відповіді цією ж мовою. Новим правом, запровадженим Лісабонським договором 2007 р., стало право громадської ініціативи, передбачене ч. 4 ст. 11 ДЄС, що дозволяє громадянам залучатися до законодавчого процесу на рівні Союзу. Наведений перелік не є вичерпним, що впливає із ч. 2 ст. 20 ДФЄС. До того ж, у ч. 2 ст. 25 ДФЄС особливо обумовлюється, що «...Рада, діючи одностайно ..., може ухвалити положення, що посилюють або доповнюють права, зазначені у ч. 2 ст. 20».

У науковій літературі з огляду на небагаточисельність сучасного каталогу прав громадян ЄС були поодинокі спроби здійснити їх класифікацію. Так, О. В. Святун виділяє три основні групи прав за сферою і способом застосування: 1) політичні (електоральні) права, до яких належить активне і пасивне виборче право у виборах до Європейського парламенту та муніципальних органів влади в державі проживання; 2) міграційні (функціональні) права, що охоплюють право на вільне пересування та проживання в межах території держав-членів ЄС; 3) запобіжно-захисні права, якими є право на дипломатичний консульський захист; право направляти петицію до Європейського парламенту; звертатися зі скаргою до Євроомбудсмена з питань неналежного управління в діяльності інститутів та органів Союзу; надсилати звернення до будь-якого інституту або органу Союзу на одній з офіційних мов Союзу та отримувати відповідь тією ж мовою; доступ до документів Європейського парламенту, Ради, Комісії [4, с. 235–236].

Вказаний підхід є доволі поширеним у вітчизняній науці [5, с. 113–114], однак він, по-перше, не враховує окремих нововведень, внесених Лісабонським договором, а по-друге, тієї обставини, що окремі вказані вище права надаються не лише громадянам, а й іншим категоріям осіб – іноземцям, особам без громадянства, юридичним особам, що є важливим для розуміння правової природи громадянства ЄС. Відзначимо, що у ч. II «Громадянство Союзу та недискримінація» ДФЄС (статті 18–25 ДФЄС) та Розділі V Хартії «Права громадян» (статті 39–46), які по суті спрямовані на систематизацію прав громадян ЄС, містяться права як громадян, так і інших фізичних осіб. Зокрема, це право на звернення зі скаргою до Євроомбудсмена (статті 20, 24 ДФЄС), за яким відповідно до ч. 1 ст. 228 ДФЄС та ст. 43 Хартії «Європейський омбудсмен ... уповноважений приймати від будь-якого громадянина Союзу або будь-якої фізичної або юридичної особи, що проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, скарги щодо випадків незадовільного управління в діяльності установ, органів, служб або агенцій Союзу ...».

На нашу думку, для визначення сутності правової природи громадянства ЄС варто провести більш детальну класифікацію прав, що лежать в основі цього інституту, з урахуванням низки критеріїв. Передусім доцільно виділити виключні права громадян ЄС, що автоматично гарантуються їм з огляду на наявність громадянства щонайменше однієї з держав-членів, та права, які надаються громадянам поряд з іншими категоріями індивідів. До виключних прав громадян ЄС належать усього 4 правомочності – 1) право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів; 2) право обирати та бути обраними на виборах до Європейського парламенту та на місцевих виборах у державі-члені проживання; 3) право не захист дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена; 4) право громадської (законодавчої) ініціативи. Усі інші права, у тому числі право на належне управління, право доступу до документів та право на звернення, може бути реалізовано будь-яким індивідом, що проживає чи має юридичну адресу на території держави-члена.

У контексті цього поділу зауважимо, що з огляду на особливий статус особи в силу шлюбно-сімейних відносин, тривалості і законності перебування в ЄС, що визнається нормативними актами ЄС, або на підставі міжнародних договорів окремі виключні права, за винятком електоральних та «законодавчих», можуть надаватися й іноземцям (див. Директиву Ради 215/637 про заходи з координації та співробітництва в наданні консульського захисту громадянам Союзу, держави-члени яких не представлені у третій країні, від 20.04.2015 р.; Директиву 2004/38/ЄС Європейського парламенту та Ради про право громадян Союзу і членів їхніх родин вільно пересуватися та проживати в межах територій держав-членів від 29.04.2004 р.). Крім того, законодавством багатьох країн передбачається надання виборчого права на місцевому рівні не лише громадянам інших держав-членів ЄС, а й будь-яким іншим іноземцям, що відповідають певним критеріям (Швеція, Данія, Велика Британія, Естонія, Нідерланди, Ірландія, Угорщина) [6].

Залежно від сфери суспільних відносин права, що безпосередньо впливають з інституту громадянства ЄС, можна поділити на політичні, що безпосередньо пов'язані з можливістю участі у політичному житті Союзу та здійснення впливу на його функціонування, та неполітичні, які на сьогодні зводяться до міграційних прав – право на вільне пересування і проживання в межах території держав-членів. Крім того, права громадян ЄС як особливої групи індивідів можуть бути реалізовані й в інших сферах та поділятися на особисті, соціально-економічні, культурні тощо.

Політичні права громадян є центральними в каталозі прав, що випливають з громадянства ЄС, що по суті є традиційним у розумінні класичного інституту громадянства на рівні національних держав. Найважливішими серед них є право формування та участі як депутата у Європейському парламенті – одній з найважливіших законодавчих та контрольних інституцій Євросоюзу, а також право громадянської (законодавчої) ініціативи, що дає можливість подавати та впливати на зміст нормативних актів, що у перспективі стають частиною національного права держав-членів. Варто також зазначити, що політичні права громадянами ЄС можуть бути реалізовані і опосередковано – через функціонування обраних ними національних парламентів, які залучені до законодавчого процесу ЄС (ст. 12 ДЄС, Протокол № 1 про роль національних парламентів у Європейському Союзі, Протокол № 2 про застосування принципів субсидіарності і пропорційності). Водночас закріплені на сьогодні політичні права громадян ЄС не дають достатніх підстав достатньо впливати на зміст політичних і юридичних рішень на рівні ЄС, що в науковій літературі було охарактеризовано як «проблема дефіциту демократії в ЄС» [7].

Продовжуючи класифікацію, зазначимо, що залежно від рівня права, що впливають з інституту громадянства, можуть бути реалізовані на внутрішньодержавному рівні (виборчі муніципальні права), рівні держав-членів (право на вільне пересування і проживання в межах території держав-членів), рівні ЄС (право на вибори до Європейського парламенту, право на належне врядування, право на звернення та доступу до документів відповідних установ ЄС) та на міжнародному рівні (право на захист з боку дипломатичних і консульських установ держав-членів).

За способом реалізації права громадян ЄС можна розподілити на індивідуальні та колективні, виконання яких потребує спільних узгоджених дій, визначених нормативними актами Союзу. Єдиним прикладом колективних прав нині є право громадянської (законодавчої) ініціативи, запроваджене Лісабонським Договором і закріплене у ч. 4 ст. 11 ДЄС та ч. 1 ст. 24 ДФЄС. Відповідно до вказаної норми щонайменше 1 млн громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській Комісії в межах її повноважень

висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, необхідно ухвалити правовий акт Союзу на виконання установчих Договорів. У Регламенті Ради ЄС та Парламенту від 16.02.2011 р. № 211/2011 уточнюється, що «значною кількістю» є чверть держав-членів, що на сьогодні становить 7 країн.

Висновки. Вивчення переліку прав громадян Європейського Союзу на підставі установчих договорів, Хартії ЄС про основоположні права, нормативних актів інституцій ЄС та прецедентної практики Суду Правосуддя дозволяє дійти висновку, що інститут громадянства ЄС на сучасному етапі є не лише формальним закріпленням ідеї єдності європейських народів, а відображає реальний зв'язок між вказаним наднаціональним утворенням і громадянами держав-членів, оскільки передбачає низку прав, що з огляду на наявність загальноєвропейського рівня правовідносин не можуть бути забезпечені в рамках національних держав. Існуючий перелік прав, що впливає з союznego громадянства, значно поступається традиційному переліку в межах держави, водночас він відображає сучасний рівень інтеграції держав у ЄС, оскільки є результатом компромісу усіх його держав-членів, що обстоюють діаметрально протилежні ідеї від посилення наднаціональних тенденцій розвитку до поміркованої взаємодії.

Для розуміння правової природи громадянства ЄС важливою є класифікація прав, що пов'язані або безпосередньо впливають з інституту громадянства: 1) за колом осіб, які можуть реалізувати ці права (виключні права громадян ЄС, права громадян, які за певних умов можуть бути реалізовані іноземцями, права, що можуть бути реалізовані громадянами ЄС поряд із загальним колом індивідів, що перебувають під юрисдикцією ЄС); 2) за сферою суспільних відносин – політичні, що безпосередньо пов'язані з можливістю участі у політичному житті Союзу та здійснення впливу на його функціонування, та неполітичні права; 3) залежно від рівня реалізації – права, що можуть бути реалізовані на внутрішньодержавному рівні, рівні держав-членів, рівні ЄС та на міжнародному рівні; 4) за способом реалізації – індивідуальні та колективні, виконання яких потребує спільних узгоджених дій, визначених нормативними актами Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітична доповідь щодо проекту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони / Т. М. Анакіна, М. В. Буроменський, В. М. Стешенко, О. Я. Трагнюк // Держ. буд-во та місц. самовряд. : зб. наук. пр. / ред. кол.: Ю. Г. Барабаш та ін. – Х. : Право, 2013. – № 26. – С. 294–305.

2. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І. В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. – 760 с.
3. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін. ; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.
4. Інституційне право Європейського Союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. – К. : Ін Юре, 2015. – 312 с.
5. Янковський С. А. Інститут громадянства Європейського Союзу та тенденції його розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / С. А. Янковський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2014. – 196 с.
6. Місцеві вибори в Україні: проблеми правового регулювання / Лабораторія законодавчих ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=1374&iar_id=723&as=2.
7. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) / О. Я. Трагнюк // Держ. буд-во та місц. самовряд. – 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

REFERENCES

1. Anakina T. M., Buromenskyi M. V., Steshenko V. M., & Trahniuk O. Ya. (2013). Analitichna dopovid shchodo proektu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom i yoho derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [The analytical report on the draft Association Agreement between Ukraine, on one hand, and the European Union and its Member States, on the other hand]. *Derzh. bud-vo ta mists. – State. and system-in place. self.* Yu. H. Barabash et al. (Ed.). 26, 294-305. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
2. Yakoviuk I. V. (2013). *Pravovi osnovy intehtratsii do YeS: zahalnoteoretychnyi analiz [The legal basis of EU integration: General Analysis]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
3. Buromenskyi M. V., Anakina T. M., & Komarova T. V. et al. (2015). *Osnovy prava Yevropeiskoho Soiuzu: normatyvni materialy [Fundamentals of the European Union: regulatory materials]*. M. V. Buromenskyi (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Muraviyov V. I., Shpakovych O. M., Lysenko O. M., & Sviatun O. V. (2015). *Instytutsiine pravo Yevropeiskoho Soiuzu [Institutional law of the European Union]*. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
5. Yankovskyi S. A. (2014). *Instytut hromadianstva Yevropeiskoho Soiuzu ta tendentsii yoho rozvytku [Institute of Union citizenship and its trends]. Candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].
6. Mistsevi vybory v Ukraini: problemy pravovoho rehuliuвання [Local elections in Ukraine: problems of legal regulation]. (n.d.). Laboratoriia zakonodavchyykh initsiatyv – Laboratory for Legislative Initiatives. *parlament.org.ua*. Retrieved from http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=1374&iar_id=723&as=2 [in Ukrainian].
7. Trahniuk O. Ya. (2011). *Deiaki pravovi zasoby podolannia defitsytu demokrati v Yevropeiskomu Soiuzi (na prykladi instytutu hromadianskoi initsiatyvy v YeS) [Some legal means to overcome the democratic deficit in the European Union (for example, the institute of civic initiative in the EU)]. Derzh. bud.-vo ta mists. samovriad – State. bud.-in and place. self.* (22 ed.). [in Ukrainian].

А. В. КУЛАБУХОВА

соискатель Научно-исследовательского института государственного строительства
и местного самоуправления НАПрН Украины

КАТАЛОГ ПРАВ ГРАЖДАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

В статье исследуется перечень и осуществлена классификация прав, предусмотренных институтом гражданства Европейского Союза, с учетом положений учредительных договоров, актов институций ЕС и прецедентной практики Суда ЕС. Проведена общая характеристика отдельных прав граждан ЕС. С учетом проведенного исследования сделаны выводы об особенностях правовой природы гражданства ЕС на современном этапе.

Ключевые слова: гражданство Европейского Союза, гражданство, Европейский Союз, права человека в Европейском Союзе, европейская интеграция.

A. V. KULABUKHOVA

Researcher of the Scientific and Research Institute of State Building and Local Self-Government
of National Academy of Legal Sciences of Ukraine

LIST OF CITIZENS' RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION

Problem setting. Article is devoted to the analysis of legal nature and the list of rights based on citizenship of the European Union due to the founded treaties, acts of institutions of the European Union and relevant case-law of the Court of Justice. The author also proposes several types of legal classification of these rights which is necessary for better comprehension of the nature of the EU citizenship on the modern stage. General characteristics of the scope of several rights are provided as well. The topic is important in the context of the European integration of Ukraine as the future membership in the European Union will influence on the legal status of the citizens of our state.

Target of research. The purpose of this study is the legal investigation of the list of rights based on citizenship of the European Union.

Analysis of resent researches and publications. The following scientists were engaged in researching of the following issue: Kushkin S. U., Muraviov V. I., Svyatun O. V., Tragniuk O. Y., Yakoviuk I. V., Yankovskyi S. A. and others.

Article's main part. Formally established in 1992 citizenship of the European Union is a relatively new legal attribute. A scope of citizenship is also difficult to define as the EU is not a state. Union citizenship is therefore a different concept from the commonly understood as devolving from the state, and must be understood in such a context. For better comprehension of the nature of the EU citizenship on the modern stage is necessary to provide legal classification of the list of these rights. It is possible to divide these rights (1) due to the subjects which are entitled to enjoy them: exclusive rights of the EU citizens, rights of the EU citizens which in some circumstances shall be realized by other groups of individuals, general rights which shall be realized both by the EU citizens and other individuals; (2) due to the subject matter – political rights connected with the power of the EU and possibility to influence on it and other non-political rights; (3) due to the level of realization – rights which shall be realized on domestic level of member states, level of the member states, EU level and international level; (4) due to the mode of realization – individual and collective rights.

Conclusions and prospects for further development. Legal investigation of the list of EU citizens' rights makes possible to state, that modern scope of the EU citizenship is more than just a formal fixation of the unity of the European nations. It provides several rights which are necessary to be given due to the general European level. This list is narrower than that of traditional state citizenship as it is a compromise between all member states protecting different vectors in the process of the European integration.

Key words: citizenship of the European Union, citizenship, European Union, human rights in the European Union, European integration.